

ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНОВОЇ ЕКОНОМІКИ: АКТОР

Обґрунтовано, що культура є джерелом формування інтелектуально-креативних здатностей Актора, які уможливають конкурентоспроможність країнової економіки.

The article is devoted to the substantiation of culture as a forming source of intellect-creative abilities of Actor who makes possible the competitiveness of country economy.

Ключові слова: країнова економіка, конкурентоспроможність, Актор, культура, інтелектуально-креативні здатності

Keywords: economy of country, competitiveness, Actor, culture, intellect-creative abilities

Конкурентоспроможність суспільства і/або економіки як його підсистеми привертає увагу теоретиків і практиків практично кожної (насамперед, індустріально та інтелектуально розвинутої) країни світу. Число дослідників, котрі включили/включають її до кола своїх наукових інтересів, помітно збільшується останніми роками. Справедливо виникає запитання: Чому? Діапазон відповідей на просте і коротке запитання може бути широким: від банальної (престижно, щоб країна постійно була в першій п'ятірці країн світу) до реальної (бажання виявити механізми уможливлення досягання світових стандартів розвитку суспільства країни і людини як його головного Актора). Актуальність запропонованої теми дослідження кореспондує з реальним варіантом відповіді на означене запитання і зумовлена станом виховання, освіти і науки та інших галузей життєдіяльності країнового суспільства, що за визначенням/призначенням мають забезпечувати світові стандарти життя як розвитку людини-Актора.

Мета статті – обґрунтувати, що культура як джерело формування людини-Актора уможливує досягання високих інтегрованих показників конкурентоспроможності економіки на міжкраїновому рівні за умов глобалізування сучасного світу.

Перетворювальні процеси, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства практично кожної індустріально та інтелектуально розвинутої країни світу, набувають особливої значущості. Це зумовлено тим, що дані перетворення покликані забезпечити культурно-соціо-економічне процвітання кожної людини і народу країни загалом. Важливим при цьому постає виявлення шляхів та/або способів, які уможливили б таке процвітання. З нашого погляду, головним шляхом є новативність та інноваційність: саме вони забезпечують водночас і реалізування перетворень в усіх підсистемах країнового суспільства, і процвітання кожної людини як його складової, і досягання його конкурентоспроможності на міжкраїновому рівні. Адже при цьому йдеться не тільки (і навіть не стільки) про інноваційність щодо продукту і/або технології (-ій), але й про оновлювання цінностей, які уможливають перетворення в економіці та суспільстві країни загалом і створення нових ідей, концепцій, теорій, проектів зокрема.

Інновація (-і) потребує (-ють) відповідного культуро-соціального простору/поля (для впровадження) та людини як Актора (тобто впроваджувальника). Останній постає головним гравцем на даному полі. Завдяки своїм інтелекто-креативним здібностям-здатностям, навичкам та умінням, компетенціям зокрема та культурі (як джерела формування ресурсів) загалом Актор створює на означеному полі новатив (у вигляді ідеї та/або образу) і сприятливі умови для його використання у відповідній сфері життєдіяльності людини та народу країни задля розв'язання конкретного завдання чи проблеми, тобто визначає наперед умови можливості інноваційності (тут: як, коли, в якому вигляді і за якими параметрами необхідно здійснювати впровадження нової ідеї/образу). Донині залишається невідомим як забезпечити взаємодію новативності/інноваційності та соціо-економічного процвітання країнового суспільства, що уможливають високі показники конкурентоспроможності суспільства та економіки на міжкраїновому рівні. Саме це невідоме й актуалізує тему наших розмірковувань.

Презентована стаття є продовженням раніше розпочатого дослідження сутності та механізмів досягання конкурентоспроможності країнового суспільства загалом та економіки зокрема [1-4]. Проте проблематичність культури в досяганні найвищих показників конкурентоспроможності суспільства та економіки країни в такому формулюванні ніхто з дослідників дотепер не окреслював; відповідно, ніхто й не пропонував варіантів розв'язання. Щоправда, нині вітчизняні та зарубіжні вчені досліджують деякі окремі аспекти даної проблеми. Йдеться насамперед про таких дослідників, як: В. Базилевич, Л. Діденко, В. Кондрашова-Діденко, Г. Филюк, А. Чухно (Україна); А. Бузгалін, Ю. Веселов, Б. Кузик, В. Межуєв, В. Осіпов, Ю. Яковец, Є. Ясін (Росія); Л. Гуізо, Р. Гуо, Л. Зінгалес, Д. Рей, П. Сапієнца, А. Сен, Ф. Фукуяма (США); А. Горц (Франція) та інші. Проте основи вкоріювання (особливо антропні аспекти та впливи на формування Актора як головної суспільно-економічної одиниці) конкурентоспроможності країнової економіки залишилися поза увагою більшості (якщо не всіх) дослідників.

Нині конкурентоспроможність загалом і конкурентоспроможність країнової економіки зокрема витлумачують по-різному [4]. У витлумаченні загального поняття «конкурентоспроможність», як і в попередніх статтях, використовуватимемо цілепокладальний підхід [1; 4]. Щоправда, у презентованій статті ми пропонуємо уточнене визначення даного поняття і феномена: конкурентоспроможність країнової економіки – це змагальність Акторів на міжкраїновому рівні щодо соціо-економічного процвітання людини і народу загалом, досягання чого уможливується завдяки використанню культури як джерела формування і/або оновлення ресурсу (-ів). За такого розуміння даного поняття ціллю конкурування постає соціо-економічне процвітання, а спроможністю – культура. Взаємозв'язок та взаємодія (скоріше взаємовпливання) соціо-економічного процвітання і культури (насамперед економічної) зумовлюють високі показники конкурентоспроможності країнової економіки. Тому наше головне завдання – виявити способи/шляхи взаємовпливання соціо-економічного процвітання та культури як його джерела. Розв'язання даного завдання потребує

чіткого розуміння соціо-економічного процвітання та культури як джерела його уможливлення.

Термін «процвітання» не є новим, хоча в системі економіко-філософських понять ним послуговуються не так давно. Вчені (насамперед, філософи, економтеоретики, економсоціологи) по-різному досліджують процвітання – і як явище, і як процес, і як стан, тобто пропонують поліспектровість визначень та витлумачень. За твердженням американського вченого Д. Рея, соціально-економічне процвітання – це здатність індивіда, групи чи народу створювати житла, продукти харчування та інші матеріальні блага, які уможливають забезпечене життя людей, відповідно до їхніх власних уявлень. Таке процвітання, з його погляду, допомагає створювати атмосферу відкритості, щирості і порозуміння, де люди проводять здорове емоційне та духовне життя відповідно їхнім перевагам і не переймаються турботами про хліб насущний та інші потреби виживання [5, 9.]. Більшість учених-економістів процвітання витлумачують як процес – неперервний потік доходів, які, з погляду Д. Рея, доцільно розглядати через купівельну спроможність його одиниці, вираженої в доларах США [5, 9]. А інший американський дослідник А. Сен пропонує визначати соціально-економічне процвітання людини і/або країнового суспільства як своєрідний стан, що характеризується цілою низкою різних ресурсів, оскільки воно уможливує створення середовища, що сприяє продуктивнішій праці [6, 5-7]. З його погляду, основними в цій низці постають такі ресурси, як природні, фінансові, матеріально-речові, інституційні, наукові, гуманітарні та культурні. Чотири останніх А. Сен називає соціальними. Головним при цьому є те, що всі ці ресурси в процесі виробництва мають створювати матеріальний і/або нематеріальний зиск, тобто набувати форми капіталу. Саме тому, з погляду дослідника, соціально-економічне процвітання можна витлумачувати і як «сукупність різного роду капіталу» [6, 7]. Запропоноване розуміння сутності процвітання уможливує правильне вибирання найперспективніших ресурсів на даному етапі розвитку щодо доцільності інвестування. А звідси ще одне визначення: процвітання – це результат усвідомленого вибору. В процесі таких розмірковувань американський учений А. Сен висноує: значущість запропонованого розуміння процвітання полягає в тому, що воно сприяє, по-перше, визначанню напрямків інвестування, а, по-друге, – об'єктивнішому оцінюванню виробничих перспектив конкретної країни [6, 6-8].

Враховуючи запропоновані візії, витлумачуватимемо культуро-соціо-економічне процвітання як уможливлення життя по-людському, що включає елементами вітальні потреби і перспективи розвивання Актора для виконання ним різноманітних ролей у царинах суспільного та економічного буття, але не проживання часу.

Життя по-людському передбачає наявність «базового комплекту життєвої необхідності» (забезпечення вітальності) та «номінально-складеного комплекту для самокреатування» (розвивальні перспективи). Власне, для суспільства майбутнього необхідною є людина, котра усвідомлює свої гносеологічно-епістемологічні межі та завдяки практикуванню розумної ризиковості здатна виходити (періодично або

назавжди) за межі можливого загалом. Цей вихід за межі або перебування за межею можливого є результатом інновацій загалом та новативного мислення зокрема.

Інновації – це інші методи та/або методики, що спричинені Актором штучно (через насаджування) або природно-послідовно (через впровадження). Перший варіант передбачає «спротив поля» та неприживання насадженого матеріалу загалом (здебільшого). Другий варіант через поступове долучання новативних елементів та/або інновацій загалом є життєздатнішим, оскільки сегмент/площина, на яку здійснюють таким чином впливання, «реагуватиме» на зміни поступово, що відповідним чином калібруватимуть систему загалом.

Мислити може кожен, а креативно мислити – одиниці. Креативне мислення передбачає чи не найскладніше вміння, яке спроможна практикувати людина – уміння бачити в складному просте і, відповідно, розгортати просте до багаторівневого складного-складеного. Таке розгортання спричинене культуровкоріненням людини.

Культура за узвичаєним розумінням – це матеріально-нематеріальний комплект ресурсів, що напрацьовані та/або скориговані/доповнені впродовж існування всього людства. З одного боку, таке розуміння культури як загального ресурсу є наголосом на засобовості кожного елемента зокрема та/або конкретного поєднання елементів самої культури. З іншого боку (якщо конкретизувати), виявиться, що культура є «вихідними умовами», тобто джерелом елементів, необхідних для становлення людини як самокреатованого проекту. Другий варіант витлумачення культури спричинює тезу, за якою саму царину культури цілком можна назвати «ресурс-засобами», оскільки людина керується конкретними елементами з царини культури для їх застосовності задля досягання процвітання.

Процвітання, відповідно, розумітимемо і як «ресурс-результат», якого ми досягаємо після застосовності окремих елементів та/або переліку елементів культури; і як «ресурс-наслідок», який є своєрідним підсумком наших варіативних спроб «життя по-людському», що передбачає суб'єкт-розвивальне поіснування в полі необхідних та доступних-для-застосування елементів.

Ядром культури є людина, котра приймає ситуативні рішення та підбирає перелік елементів з культуро-поля, що обумовлюватимуть подальші інтеракції, дії та впливання у соціо-економічному сегменті реальності. Серед головних елементів, на які «спирається» Актор, виокремимо такі їх системи: аксіологічна (цінності та параметри оцінювання), нормова (шаблони, правила, закони поведінки), гносеологічна (умови, варіанти та шляхи пізнання); епістемна (знаннево-застосувальність); творчісна (компілятивність, креативність) тощо.

Що таке конкурентоспроможність тоді? Сам феномен ліпше розглядати подвійно – через складові, якими є «конкурування» та «спроможність». За усіма найзагальнішими візіями, конкурування – це процес суб'єкт-налаштованості на ризик, що підкріплений унікальними знаннями, вміннями, навичками Актора, задля перемоги серед інших собі подібних носіїв з метою максимального досягання благ/добробуту. Спроможність при

цьому постає самосформульованими суб'єктом культуро-ґрунтованими запитами, що потребують реалізування задля вільного конкурування.

Таким чином, конкурентоспроможність має на меті носія (Актора), який застосовуватиме засоби, ресурси, елементи, системи, попередні результати та вже отримані наслідки та ін., що усі разом спрямовуватимуть до цілі його життя – процвітання. Усі зазначені нами моменти-складові наголошують на поліпараметральності зазначених феноменів – культури, процвітання, конкурентоспроможності та людини.

На сучасному етапі розвитку людини і країнового суспільства особливої значущості набуває змінюваність цінностей загалом, параметри їх ієрархізування, «вписування» у системи культури. В економічних суспільствах країн індустріальної епохи економічні цінності – праця, гроші, матеріально-речові блага, бізнес тощо – панують/панували у свідомості людини: «гроші визначають ... наше буття, а вже це "грошове" буття формує свідомість» [7, 6]. Тому такі суспільства багато сторіч поспіль (починаючи від Препросвітництва – XVI–XVII ст.) відтворюють ті «цінності, яких потребує його ефективне функціонування» [7, 6]. Це було характерним для країнових суспільств на попередніх етапах розвитку індустріальної епохи. Часи змінилися: Актори країнових суспільств здійснюють переходи до нової постіндустріальної епохи, превалювальними цінностями якої є/буде інтелект, що підкріплюватиметься результатами інноваційного розвитку суспільства та виробництва. Саме «інтелектове», а не «грошове» буття формуватиме свідомість людини (і звичайної – середньостатистичної, і Актора).

Якщо раніше основними цінностями були матеріально-речові блага (кожне з яких характеризувалося плінністю та знищимістю) та індивідуальна/приватна власність на них, гроші, то тепер «популяризують» соціо-духовні. Останнім відводять особливу роль – формування людини як особистості, унікальності та налаштування її на самовдосконалення, яке є індивідуальним та ситуативним. Звичайно, це не означає, що матеріально-речові блага непотрібні людині. Ні! Вони потрібні і навіть необхідні для комфортної (тобто стандартної – людської) життєдіяльності. Проте в аксіологічній системі зокрема і культурі загалом вони займають інші рейтингові місця: їх переміщують далі від ядра/субстанційної основи. Соціо-духовні блага загалом мають перевагу: їх «розташовують» ближче до ядра/основи культури. Але слід наголосити – місцезоташування кожного елемента не є усталеним, воно змінюється під впливом багатьох чинників, головним з яких є Актор. Саме він коригує параметральності та переліки елементів, що необхідні саме в даний момент у конкретному сегменті реальності економіки загалом та країнової економіки (з її секторами) зокрема. Основною системою культури є (в ідеалі: має бути) аксіологічна, оскільки завдяки її складовим «вироснується» індивід, котрому прищеплюють людськість через виховання, освічування, з подальшим вкоріненням елементарних моментів-налаштувань самовиховання та орієнтування на постійне самовдосконалювання. Тільки в такому випадку – послідовного та планомірного практикування зазначеного – можливе досягання всебічного процвітання самої людини як Актора, конкретного

суспільства (сегментованого і/або загалом) та економіки країни. Параметри оцінювання задають і сам Актор (впродовж діяння), і залучені учасники (активні та пасивні), і навіть саме поле/сегмент реальності, на яке здійснюють впровадження. Згадані параметри оцінювання спричинюватимуться тими умовами та результатами/наслідками, які ситуативно проявлятимуться.

Нормова система передбачає встановлювання (не)легалізованих параметрів поведінки за базовими напрямками: «моральний», «правовий», «професійний» тощо. Каркас параметрів буде змінюватися залежно від сектора економічної життєдіяльності та ціннісних орієнтирів Актора (ми не зазначаємо суб'єктивний інтерес Актора, оскільки він діє за его-альтруїстичною екзистенційною формулою «вигідно мені – благо для інших»). Правила та шаблони поведінки, звісно, є умовними: їх створюють як дозвольно-заборонні приписи, але межі їх порушення первинно закладені у самі формулювання. Головним при порушеннях є непринесення шкоди іншим, вершиною чого є загроза та/або забирання життя людини. Головною нормою поведінки має бути «правило людськості», основою якого є толерантність, комунікативність та самовдосконалення.

Гносеологічна система «налаштовує» Актора на постійне досліджування реальності задля віднаходження оптимальних шляхів, умов, варіантів здобування знання про невідоме загалом та створення сприятливих умов для тотального розширення меж своїх пізнавальних можливостей (тобто визначання надзвичайних цілей, практикування нових методів та методик, виведення законів та закономірностей тощо).

Епістемна система передбачає застосовність уже існуючого та щойновиведеного Актором (і не тільки ним одним) знання. З одного боку, ця система постає самостійною, з іншого, – ґрунтованою на попередній – гносеологічній. Специфіка даної системи полягає у тому, що Актор навіть сам не підозрює яким чином і в яких варіаціях можна застосовувати здобуті знання. Іноді сама ситуація «буде спричиняти» потребу знаннево-застосовності, але тільки від компетенцій Актора залежатиме оптимізування негативних наслідків та зменшення відсоткової ризиковості майбутньої результативності виробництва.

Творчісна система є «індивідуальною лабораторією» Актора, що передбачає суб'єктивні тематичні візії та міркування щодо речі, предмета, явища, феномена, процесу з метою поліпшення/оптимізування задля укомфортненого майбутнього поіснування людства загалом та конкретних суб'єктів зокрема. Творчісна система вкорінена у минуле через пам'ять та пригадування, завдяки яким Актор уможлиблює мрії через застосовність конкретних ідей у багатьох сегментах реальності (зокрема і в секторах економіки).

Жодна з цих систем не є головною, оскільки всі вони мають «діяти» як комплекс взаємовпливальної елементів, що тільки через таке поєднання «проявлятимуть» конкурентоспроможність Актора як головної одиниці країнової економіки. Необхідною для розгортання кожної зазначеної (та інших) систем культури є й емоційно-кліматна, оскільки саме вона уможлиблює створення необхідних умов для «самоспричинення»

інтересу Актора, який він надалі втілюватиме у полі країнової економіки, окремих її секторах та сегментах реальності загалом.

Проте головне запитання, яке непокоїть більшість дослідників, залишається без відповіді: як віднайти такого Актора-універсала? Адже він сам постає системою, що складена з царин-підсистем, кожна з яких не може ані поглинути його, ані відкинути. Актор постає новим типом людини, якого потребує нове суспільство. Але чи може сучасне суспільство спричинити його появу? І так, і ні. Так, оскільки Актори завжди існують на помежів'ї – між реальним та можливим. Ні, оскільки далеко не кожен суб'єкт витримає спротив обставин через причину своєї інакшості.

Російський дослідник В. Межуєв так само формулює запитання – «Якого типу робітника потребує сучасне виробництво – просто як робочу (фізичну) силу або як освіченого та професійно підготованого спеціаліста? ... яка саме людина необхідна сучасному суспільству ... ?». Відповідь пропонує цілком логічна у екзистенційному ключі: «Така людина не з'явиться сама собою, її необхідно створити – дати освіту, виховати, постійно підтримувати високий рівень її інформованості та кваліфікації. І створюється така людина не економікою, а культурою, яку тому й називають виробництвом самої людини як суспільної істоти» [8, 24].

З одного боку, що тут складного – виховати таку людину нового типу? Але реалії коригують мрії неофранкенштейніанства: саме суспільство не сприйматиме та не прийматиме нову одиницю, котра дисонує із більшістю; це «нове дитинча» занадто вирізнятиться з-поміж більшості собі подібних. Спроби «знімання такої напруги» різні – від формування/«виращування» нових суб'єкт-одиниць у закритих просторах до штучно-насадженого переорієнтування масової свідомості на толерантне ставлення до подібних «людино-новинок». Російський учений-економіст А. Бузгалін вважає: «у новому суспільстві головними сферами розвитку (і, як наслідок, прогресу продуктивності, ефективності, якості зростання та життя) є нові галузі широкомасштабного "виробництва" головного ресурсу нової економіки – ... "людських якостей" – новаторських здібностей та здатностей до невідчуженого діалогу і кооперування з іншими людьми та справжньою культурою (а не тільки "знаннями")... Звідси органічно випливає наслідок – головними "галузлями" найближчого майбутнього постають виховання та освіта... а також наука, мистецтво, високотехнологічне виробництво і соціальне новаторство» [9, 4]. При цьому на особливу увагу заслуговують кооперування та комунікування між Акторами: вони набувають значущості за умов глобалізування світу. Основою механізму кооперування та комунікування Акторів постає довіра [7, 12-13].

Виховання та освічування, долучання до науки має відбуватися у єдності з плеканням моральності та чесності, внутрішньої та зовнішньої свободи, довіри. Саме одночасність їх розвивання уможливить перетворення культури на тривале ефективне джерело інтелектуально зорієнтованої економіки, що спричинюватиме генерування потоків нововведень та сприятиме, відповідно, соціо-економічному процвітанню людини як Актора та країнового суспільства загалом.

Отже, у процесі наших розмірковувань ми дійшли таких висновків: 1) конкурентоспроможність економіки – це сукупність засобів (способів, шляхів) досягання культуро-соціо-економічного процвітання людини і народу країни загалом; 2) головним засобом уможливлення конкурування економіки однієї країни з економіками інших країн нині постає культура як джерело формування, збагачення і/або оновлення потенційних та діючих ресурсів, субстанційною основою якої є інтелекто-креативні здатності та компетенції людини; 3) найперспективнішими для інвестування постають галузі, які насамперед уможливають всебічний розвиток людини: охорона здоров'я, виховання, освіта (всіх рівнів та видів), наука тощо. Перспективи подальших розвідок у сфері пізнання конкурентоспроможності широкі. Йдеться насамперед про культуру як джерело формування і/або оновлення потенційних і діючих ресурсів, що постають одночасно і змістом, і уможливленням соціо-економічного процвітання кожної людини і країнового суспільства загалом, яке є головною ціллю конкурування Акторів на міжкраїновому рівні.

Література

1. Кондрашова-Діденко В. І. Розбудова інтелектономіки – шлях до конкурентоспроможності суспільства країни / В. І. Кондрашова-Діденко // Проблеми мікро- і макроекономіки. Академія муніципального управління. – К., 2006. – Вип. 24. – С. 38-47.
2. Кондрашова-Діденко В. І. Інтелектономічна компонента розвитку у визначенні сутності конкурентоспроможності країни / В. І. Кондрашова-Діденко // Теоретичні та прикладні питання економіки: 36. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 154-158.
3. Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В. Конкурентоспроможність країни: умови можливості / В. І. Кондрашова-Діденко, Л. В. Діденко // Теоретичні та прикладні питання економіки: 36. наук. пр. – К., 2008. – Вип. 17. – С. 152-158.
4. Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В. Інтелекто-знаннева структура конкурентоспроможності країнового суспільства / В. І. Кондрашова-Діденко, Л. В. Діденко // Теоретичні та прикладні питання економіки: 36. наук. пр. – К., 2011. – Вип. 25. – С. 32-40.
5. Ray D. Development Economics. – Princeton: Princeton University Press, 1998. – 848 p.
6. Sen A. «The Concept of Wealth», in The Wealth of Nations in the Twentieth Century: The Policies and Institutional Determinants of Economic Development / edited by Ramon H. Myers. – Stanford: Hoover Institution Press, 1996. – P. 3-21. (– 314 p.)
7. Веселов Ю. В. Доверие и справедливость: Моральные основания современного экономического общества / Ю. В. Веселов. – М.: Аспект Пресс, 2011. – 231 с.
8. Межуев В. М. Финансирование национальной культуры – прямая обязанность государства / В. М. Межуев // Культура и экономика: Поиск новых моделей взаимодействия: материалы и доклады научно-методологического семинара (Москва, 18 апреля 2006 г.). – М.: Ключ-С, 2007. – С. 23-27.
9. Бузгалин А. В. Свободное развитие личности или плен вещной и личной зависимости (Россия в глобальной экономике знаний: Контексты и альтернативы) / А. В. Бузгалин // Стратегии России: Общество знаний или новое Средневековье?: Материалы конф., 3–4 апр. 2008 г. – М.: Ленанд, 2008. – С. 3-11.